

lam vitam quam in genitali fonte ubi Christo commortui simul etiam cum ipso revixerant, acceperant. Porro si Ambrosium ad homines baptismo recens initiatos sermonem habere ex operis epilogo constat, idem non minus tum ex ejus exordio (cap. 4, 7, 8), tum ex medio manifestum est. Atqui istuc ipsum non minus secus ac reliquæ ejusdem commentationis partes luce meridiana clarius ostendunt illam e concionibus vel potius e concione una constare, quam dubio procul festis paschalibus circiter annum 387, quo superiores libros compositos fuisse observavimus, pronuntiavit. Utrum autem huic eidem libello titulus ab Ambrosio inditus sit *De fuga sæculi*, id sane Augustini a quo ita laudatur (lib. II, *Cont. Julian. Pelag.*, c. 8, et lib. IV *Cont. duas Epist. Pel.*, cap. 41), in controversia poni non sinit auctoritas. Non dissimulandum tamen in manuscriptis aliquot inscriptum legi, *De Esau et Fuga sæculi*. Sed quid occasionem additioni dederit, prorsus non videmus. Standum itaque jam receptæ inscriptioni.

Etsi Philonis libro *De Profugis* argumentum Agar fugitiva præbuerit, ejus tamen subsidio sanctus Antistes utiliter aliquot locis usus est, ut puta ubi de patriarchis Joseph et Jacob (cap. 4 et 8), deque sex refugii civitatibus disserit (cap. 2 et al.). Hic autem duo haud indigna quæ observentur, animadvertes: alterum quidem quod jam a nobis est annotatum, nempe Ambrosium quidquid a Judæo illo mutuabatur, illud in usus Christianos convertere, ac variis rationibus testimoniisque ex Novo Testamento petitis confirmare: alterum vero causam cur idem præsul tam libenter e Philonis commentationibus hauriret, istam esse, quod videlicet complura illius doctrinæ capita ad Christianæ religionis placita facili negotio redigi possent; cujus sane rei clarissimum exemplum quæ in hoc libro (cap. II et III) de Verbo divino disputantur, suppeditant.

SANCTI AMBROSII

MEDIOLANENSIS EPISCOPI

DE FUGA SÆCULI

LIBER UNUS ⁽¹⁾.

415-17 CAPUT PRIMUM.

Hominem non posse terrenas illecebras et cupiditates fugere, nisi divinum adsit præsidium. Quot ille impedimenti a sensibus patitur; quamque eum necesse sit tristitia lætis anteponere, cum in his nihil nisi vanitas reperiatur. Tandem qui salvus esse velit, supra mundum ascendat oportere.

4. Frequens nobis de effugiendo sæculo isto est sermo (Vid. S. Aug. lib. II *Contr. Jul. Pelag.*, cap. 8, et lib. *Contr. duas Epist. Pel.*, cap. 41;) atque utinam quam facilis sermo, tam cautus et sollicitus esset affectus (2). Sed quod pejus est, frequenter irrepit terrenarum illecebra cupiditatum, et vanitatum offusio mentem occupat (3); ut quod studeas vitare, hoc cogites, animoque volvas: quod cavere difficile est homini, exuere autem impossibile. Denique voti eam magis esse rem quam (4) affectus testatur Propheta dicendo: « Declina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam (Psal. cxviii, 36). » Non enim in potestate nostra est cor nostrum, et nostræ cogitationes, quæ improvise effusæ mentem animumque confundunt, atque alio trahunt quam tu proposueris, ad sæcularia revocant, mundana inserunt, voluptuaria ingerunt, illecebrosa intexunt

A ipsoque in tempore quo elevare mentem paramus; insertis inanibus cogitationibus, ad terrena plerumque dejicimur.

2. Quis autem tam beatus qui in corde suo semper ascendat? Sed hoc sine auxilio divino qui fieri potest? Nullo profecto modo. Denique supra eadem Scriptura dicit: « Beatus vir cujus est auxilium abs te, Domine, ascensus in corde ejus (Psal. lxxxiii, 6). Beatus plane quem delectatio non revocat, quem non inclinat voluptas, qui ad inferiora non respicit; quod nec ipsius Lot uxor potuit evadere. 418 Quo admonitus exemplo Apostolus, posteriora obliviscens, et ea quæ sunt priora appetens, festinabat ad bravium, et pervenire meruit, quia ante se Christum videbat, a quo ad justitiæ vocabatur coronam. Sed pervenit ille qui se ipsum sibi abnegavit, ut Christum lucraretur. Denique non ipse vivebat, sed vivebat in eo Christus.

3. Nam quis inter tot passiones hujus corporis, inter tot illecebras hujus sæculi (5), tutum atque intemeratum servare potest vestigium? Respexit oculus, et sensum mentis avertit: audivit auris, et intentionem inflexit: inhalavit odor, et cogita-

(1) Scriptus circa an. 387.

(2) Rom. edit. contra omnes alias edit. ac mss. hic posuerat, *effectus*. Præpostere, ut examinanti palam fiet.

(3) Edit. omnes, *effusio mentem occupat*.

(4) Paris. quædam, *magis esse ream, quam, etc.*

(5) Mss. Big., Alnet. et Alb., *Inter tot passiones hujus sæculi, inter tot illecebras hujus mundi, etc. At Theod., In tot passionibus hujus corporis, inter tot illecebras, etc.*

tionem impedivit : os libavit, et crimen retulit : A tactus contigit, et ignem adolevit. « Intravit mors per fenestram, » dixit propheta (*Jer. ix, 21*). Fenestra tua est oculus tuus. Si videas mulierem ad concupiscendum, intravit mors : si audias sermones meretricios, intravit mors : si luxuria sensus tuos capiat, penetravit mors. Et ideo qui vult ascendere, non læta sæculi, non amœna, non delectabilia, sed plena doloris et fletus sequatur; melius est enim ire in domum luctus, quam in domum gaudii. Denique nec Adam de paradiso descendisset, nisi delectatione deceptus esset.

4. Pulchre igitur David, qui periculosos hominis (6) etiam ipsos aspectus fuerat expertus, beatum illum dicit, cui spes omnis in Dei nomine est (*Psal. xxxix, 5*). Sic enim non respicit in vanitates et insanias falsas, si semper in Christum intendat, semper Christum interioribus oculis aspiciat. Unde iterum ad ipsum conversus ait : « Averte oculus meos, ne videant vanitatem (*Psal. cxviii, 37*). » Vanitas circus est, quia nihil prodest : vanitas est equorum velocitas, quia mendax ad salutem est : vanitas theatrum est : vanitas ludus omnis : « Omnia vanitas, » inquit Ecclesiastes, « quæ in hoc sæculo sunt » (*Eccle. i, 2*). Denique qui salvus esse vult, supra mundum ascendat, quærat Verbum apud Deum, fugiat hunc mundum, terras relinquat. 419 Non enim potest percipere illud quod est, et est semper, nisi prius hinc fugerit. Unde et Dominus volens Patri Deo appropinquare, ad apostolos ait : « Surgite, eamus hic (*Joan. xiv, 31*). »

CAPUT II.

Sæculum fugiendum docet lex de civitatibus refugii, de quibus quatuor discutiuntur : primum cur illæ in sorte levitarum delectæ; secundum, cur numero sex; tertium, cur earum tres ultra Jordanem, ac totidem in terra Chanaanæ; quartum, cur homicida mortem pontificis ibi jubeatur expectare. Quæ omnia diversis virtutibus accommodantur.

5. Docet te etiam lex fugiendum sæculum, Deum sequendum. Quid enim aliud docet, cum dicit : « Disponetis vobis civitates ad refugium, et erunt vobis refugia, quo refugiat homicida omnis qui percusserit animam invitum (*Num. xxxv, 14*)? Et infra : « Sex civitates ad refugia erunt vobis, tres civitates dabitur trans Jordanem, et tres civitates dabitur in terra Chanaan (*Ibid. 13, et 14*)? Aperte (7) D quidem confugientibus hoc crimen homicidii refugia proposita sunt. Sed consideremus altius. Quatuor sunt quæ admonent profundius esse spectanda arcana lectionis istius. Unum, qua ratione ex his civitatibus quæ Levitis in portionem sorte obvenierunt, sex civitates ad refugium datæ sint homicidii crimine laborantibus, cur non etiam aliarum tribuum

(6) Ita mss. novem optimæ notæ. Vat. cod. et Rom. edit. omittunt, *hominis*. Alii mss. cum ant. edit, *periculosos homines etiam ipso aspectu*. Quæ verba minime etiam videntur aspernanda.

(7) Edit. Rom. sola, *Apte*, cum aliis edit., *confugientibus ob crimen*. Mss. vero ut in textu. Ubi *confugientibus hoc crimen*, idem valet atque fugien-

civitates ad hoc munus deputatæ. Secundum, qua ratione sex numero, non enim otiose numerus hic præscriptus videtur neque plurium neque pauciorum civitatum. Tertium, cur tres ultra Jordanem civitates, et tres in regione Chanaanæ dispositæ sint, quæ refugio peccantibus forent. Quartum, cur dinumeratio et definitio temporis comprehensa sit, intra quod habitet homicida in civitate refugii, quoad moriatur sacerdos magnus, et post mortem sacerdotis magni revertatur homicida in civitatem habitationis suæ (*Ibid. 25*). De singulis ergo oportet dicere, atque eo ordine quo proposuimus, quæ sita absolvere.

6. Competenter itaque Levitarum civitates datas ad refugium primo explicandum est. Congruè autem provisum liquet : quia Levitæ fugitantes sunt mundi hujus, ut placeant Deo, relinquunt patriam, parentes, filios, omnem cognationem, ut adhæreant uni Deo. Denique et Abraham dictum est : « Exi de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui (*Gen. xii, 1*). » Sed forte dicas : Levita non erat. Sed habebat in lumbis suis Levi, ut legimus ad Hebræos scriptum (*Hebr. vii, 10*). Et Dominus Levitis dicit, cum discipulis suis, hoc est, apostolis dicit : « Si quis 420 vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me (*Luc. ix, 23*). » Quanquam ad omnes jam dictum sit : « Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus in adoptionem (*I Petr. ii, 9*). Venit plenitudo, reliquiæ cessarunt. Christus enim omnes vocavit, omnibus profecto patet, (8) ut omnes sequantur, omnibus regnum propositum, et vita æterna.

7. Ergo cui Deus portio est (42, quæst. 1. c. *Cui portio*), nihil debet curare nisi Deum, ne alterius impediatur necessitatis munere. Quod enim ad alia officia confertur, hoc religionis cultui, atque huic nostro officio decerpitur. Hæc enim vera est sacerdotis fuga, abdicatio domesticorum, et quædam alienatio charissimorum, ut suis etiam se abneget, qui servire Deo gestit. Recte ergo fugaces fugacibus commendavit æternæ legis sanctio, ut qui hunc mundum obliti sunt, eos recipiant qui peccata sua condemnantes atque opera oblivionem vitæ superioris expetant, et sæcularia quæ gesserint, abolere desiderant. Fugitans igitur est suorum sacri altaris ejus minister. Unde Dominus quasi princeps sacerdotum, formam Levitis in Evangelio dans suo dicit : « Quæ est mater mea, aut qui sunt fratres mei (*Matth. xii, 48*)? Hoc est, non agnosco matrem, non recognosco fratres, ignoro proximos. « Mater mea et fratres mei ii sunt, qui audiunt verbum Dei, et faciunt (*Luc. viii, 21, 22*). » Solum ergo verbum Dei novit minister, cum eos novit in quibus

tibus hanc accusationem; a qua loquendi forma non abhorrent classici auctores.

(8) Sic mss. antiquissimi, et edit. Amb. atque Era. Reliqui mss., *omnibus profectio patet*. Non male. At edit. Gill.,... *profectio*. Qua voce sublata, in edit. Rom. tantum legitur *omnibus patet*.

operatur Verbum Dei. Et ideo exsul est mundi, fugitans corporis, fugitans passionum, abdicat se omnibus, ut solus remaneat, sicut Elias dixit: «Et ego relictus sum solus (III Reg. xix, 14). Sed non erat solus cum quo erat Christus (9). Et ipse Dominus relictus est solus: «Sed non sum, inquit, solus, quoniam Pater mecum est (Joan. xvi, 32). »

8. Est etiam illa causa quia Levitæ ministri sunt Dei. Et ideo ipsorum civitates fugientibus homicidis per legem deputantur, quia ipsis jus est divina mandata exsequi circa eos qui crimen mortale admiserint. Nescit Ecclesia publicare leges suas (10). Novit ut Dominico sacerdos obediat imperatui. Audi Levitam dicentem: «Tradidi hujusmodi hominem Satanæ in interitum carnis; ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi (I Cor. v, 5)., Percussus igitur Levitico gladio moriatur sensus carnis in nobis, ut vivat anima nostra. Nisi enim sensus carnis occiderit, nullus potest esse fructus vitæ æternæ.

9. Sex autem civitatum refugia sunt, ita ut prima civitas sit cognitio Verbi, et ad imaginem ejus forma vivendi. Quicumque enim eam cognitionem fuerit ingressus, tutus a pœna est, secundum quod et Dominus ait: «Jam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis (Joan. xv, 3). » Et alibi: **421** «Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum (Joan. xvii, 3). Hæc est igitur civitas velut metropolis, cui adjacent aliæ quinque civitates Levitarum. Secunda civitas, consideratio divinæ operationis, qua creatus est mundus. Tertia civitas, contemplatio potestatis regis et majestatis æternæ (11). Quarta civitas, propitiationis divinæ contuitus. Quinta civitas, legis divinæ contemplatio, quæ præcipit quid faciendum sit. Sexta quoque civitas, portio legis quæ præscribit quid non faciendum sit. Quanta abundantia divinæ misericordiæ quantæ divitiæ pietatis ejus, ut singulorum studia fragilitatesque humanæ conditionis considerans, quibus et inviti ac reluctantes ad culpam ducimur, et non voluntaria delicta victi illecebris frequenter committimus, diversa

(9) Rom. edit. sola, cum quo erat Dominus. Et ipse Christus relictus, etc. Sed nihil in recepta lectione mutandum. Sic enim hic dicit Ambrosius Christum cum Elia fuisse, uti libro superiore, cap. 2, num. 8, de Davide, *Sciebat enim inquit, gloriosius esse pro Christo mori*, etc. Multæ aliæ sunt et apud hunc Patrem et apud cæteros hujusmodi locutiones, quibus significarunt Incarnationis mysterium antiquis illis fuisse cognitum: quibusque non modo Paulum imitati sunt, a quo Moyses Ægyptum deseruisse narratur *majores divitias æstimans thesauro Ægyptiorum, improprium Christi*; verum etiam Dominum ipsum qui Joan. viii, 56, dicit: *Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum: vidit et gavisus est*. Hoc autem utroque testimonio, sed præsertim ultimo, pluribus locis, utitur Ambrosius, ut verbi gratia lib. de Abraham cap. 3, num. 21, et *Comment. in Luc.* non longe ab initio et alibi.

(10) Omnes edit., *Nescit Ecclesia publicas leges, suas novit. Ut Dominico sacerdos obediat imperio, au-*

A nobis refugia proponat, sex videlicet urbium; ut quo numero mundus formatus est, eodem numero adversus mundana vitia et sæculi hujus naufragia remedium provideretur.

10. Primum igitur remedium est, ut si cui boni propositi viro culpa irrepserit, is sine ulla compendatione, si perfectam velit habere securitatem, ad ipsam rerum omnium arcem properet, ubi Verbum est Dei in illo sinu patrio, id est arcano ac recessu Dei, ubi est fons sapientiæ, unde pro morte vitæ æternæ hauriat potum immortalem. Secundum est remedium, ut qui non potest cognitionem boni illius prælibare, et tardior vel ingenio est, vel fidei comprehensione; quoniam veloci mentis vigore atque ingenii acumine ad cognitionis summa contenditur, saltem opera Domini consideret, atque ex his quæ facta sunt, tanti contempletur operis auctorem; quoniam ex his bonis quæ sunt in constitutione istius creaturæ (bona enim valde sunt (Gen. i, 31), sicut Dominus dixit) bonum illud summum atque æternum comprehenditur, Qui ordo rerum? Quæ disciplina? Quæ gratia? Nonne his quamvis tardum ingenium diligere auctorem suum provocatur? Etenim si parentes, quia nos genuerunt, amamus: quanto magis diligere debemus creatorem parentum, auctoremque nostrum? Ergo operatoria virtus Dei, etsi non videtur, tamen ex suis operibus æstimatur, operatoremque opera produnt, ut intelligatur qui non comprehenditur. Unde et Dominus ait: **C** Si mihi non creditis, vel operibus credite (Joan. x, 38). » Bona igitur etiam hæc civitas ad refugium, quæ ædificatoris sui testificatur gratiam, et affectum nostrum excitat, ut ejus simus cupidiore, qui tantam nobis fabricæ hujus videatur contulisse pulchritudinem. Tertius ordo est regalis potestatis contemplatio, ut subjiciamur regi, si non deferimus honorem tanquam parenti. Metu enim præsentis plerumque fit obediens potestati, qui est salutis ingratus; ut necessitatem sobrietatis agnoscere. Corripit ergo necessitas, quem pietas provocare debuerat.

di Levitam. His accedunt mss. aliquot recentiores, nisi quod illi, duobus exceptis, interpungunt in hunc modum: *Nescit Ecclesia publicas leges suas: novit . . . Auli Levitam.* Ex quibus idem ferme sensus elici potest, hic scilicet. Ecclesia in administranda pœnitentia politicas leges non agnoscit; suas enim habet, nimirum ut Christi obediat imperatis. Verum Thuan., Prat., Fisc., Ebrulph., Albin., Alnet. et Big. lectionem a nobis in textu repositam præferunt, excepto tamen quod in Ebrulph. pro *sacerdos*, legitur *secerdotis*. Sensus autem est. Ecclesiam dum ligat, solvit, a sacrorum participatione removet, etc. uti potestate non quam illi suæ leges attribuerint, sed quam illi Christus ipse commiserit, atque exercere præcepit. Quod quidem cum antecedentibus ac subsequentibus aptius quadrare diffitebitur nemo.

(11) Mss. aliquot, *contemplationem regis civitatis.* Minus bene,

11. Hæ sunt tres civitates trans Jordanem, perfectiori prudentiæ ad refugium datæ; ut primo culpam fugiamus inductione animi, conformes ad imaginem Dei. Ita enim creati sumus, dicente Deo: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (*Gen. 1, 26*). Hæc ergo primæ illius civitatis **422** lex est. Deinde si per fragilitatem carnis et mundi illecebras ita mentem nostram formare non possumus, reverentia paternæ generationis et sedulitate prolis peccatum levemus. Charitas enim multitudinem peccatorum operit. Qui ergo ad imaginem Dei esse non potuerit, sit ad plenitudinem charitatis. Illa civitas culpam excludit, hæc solvit. Hæc denique lex secundæ civitatis: « Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua (*Deut. vi, 5*). » Sed si rursus angusti animi et minuti sunt, qui abundantiam charitatis et gratiam recipere non possunt, habes tertiam civitatem; ut divinæ potestatis formido te sobrium faciat, et inflectat metus. Et hæc lex tertiæ: « Dominum Deum tuum adorabis, et ipsi soli servies (*Ibid. 13*). » Hæc igitur præcipuæ virtutes, et ideo paucorum non plurium, supra Jordanem positæ; ut exprimas quasi imago archetypum, diligas quasi filius patrem, adores quasi subditus regem.

12. Qui autem Jordanem transierint, Jordanis autem descensio eorum dicitur: qui descenderint ergo ex illis superioribus virtutibus ad hæc inferiora, id est, in quibus integritas, charitas, humilitas vacillaverit habent propiora homini refugia quæ petant; ut qui obnoxii delictis, et inflexi vitiis sunt non voluntariis, sperent Dominum sibi reconciliari posse, si veniam petant; sperent posse se corrigi, si præcepta sequantur cælestium Testamentorum, quibus aut informamur ad innocentiam, aut revocamur a culpa. Hæc igitur intra Jordanem civitates sequentes sunt, ut propitiemus nobis Deum, sequamur quæ jubet, vitemus quæ prohibet. Sit ergo propitiandæ Divinitatis ambitio, sequendæ præceptionis odeditio, interdictæ prævaricationis cautio, quibus propitiatoriam Dei misericordiam, et nomotheticen ejus providentiam vel institutorum obsequio, vel interdictorum declinatione veneremur.

13. Quartum superest, quod de morte summi sacerdotis (12) ait: « Quia usque ad illud tempus erit in civitate refugii homicida ille, donec moriatur sacerdos magnus (*Josue, xx, 6*). » In quo secundum litteram hæret interpretatio. Primum ipsa fuga sorte magis quam æquitate alicujus examinis

(12) *De morte summi sacerdotis*. Hæc deerant in edit. omnibus, quæ nos in mss. duodecim reperta in textum transtulimus.

(13) Sic omnes omnino mss. et edit. præter Rom. in qua, *peccatis patere involuntariis*. Haud dubie, quia apud Philonem lib. *De Profugis*, unde ista desumpta, legitur: *Κάθοδος εὐθὺς δίδεται τοῖς ἀκουσίοις σφέλασιν*; sed Ambrosium legisse *ἐκούσιοις* cum mss. atque edit. consensus evincere po-

definita: deinde in causis paribus impar eventus; poterat enim fieri ut post homicidæ illius refugium sequenti die obiret magnus sacerdos. Quæ autem sub incerto sententia? Ergo quia hæret littera, quæramus spiritalia. Quis est iste magnus sacerdos, nisi Dei Filius, Verbum Dei, cujus advocationem pro nodis habemus apud Patrem, qui exors est omnium voluntariorum et accidentium delictorum, in quo consistunt omnia quæ in terra sunt, et quæ in cælo? Vinculo enim Verbi constricta sunt omnia, et ejus continentur potentia, et in ipso constant; quoniam in ipso creata sunt omnia, et in ipso habitat omnis plenitudo. Et ideo omnia manent quia dissolvi illa non sinit, quæ ipse constrinxit, quoniam in ejus voluntate consistunt. Omnia enim quoad vult, suo imperio coercet et regit, et naturali concordia ligat. Vivit igitur Verbum Dei, et maxime in animis vivit piorum, nec unquam moritur plenitudo Divinitatis. Numquam enim moritur sempiterna Divinitas, et æterna Dei virtus. Sane moritur nobis, si a nostra **423** anima separatur, non quo morte corrumpatur, sed quo dissolvatur atque exuatur mens nostra ab ejus conjunctione. Mors enim vera est Verbi et animæ separatio. Denique statim incipit anima peccatis patere voluntariis (13).

CAPUT III.

Memorata superiori capite virtutum genera etiam in Apostolo non tam adumbrata, quam expressa haberi, collectis ejusdem variis testimoniis demonstrat.

14. Habemus hæc genera non adumbrata, sed expressa virtutum in Apostolo, dicente eo: « Ita quod in me est, promptus sum et vobis qui Romæ estis, evangelizare. Non enim erubesco Evangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judæo primum et Græco. Justitia enim Dei in eo revelatur, « id est, in eo qui credit (*Rom. 1, 15, 17*). Denique addidit: « Ex fide in fidem, sicut scriptum est: Justus autem ex fide vivit (*Ibid. 17*). » In quo igitur justitia Dei revelatur, nisi in eo qui conformis est imaginis Filii Dei? Habes primum præceptum ad imaginem Dei. Secundum, quia invisibilia illius per ea quæ facta sunt, intelliguntur, id est, sempiterna virtus ejus et divinitas operibus ejus cognoscitur, hæc est operatoria virtus. Tertium de imperiali potestate, quia Verbum Dei regale est, et judiciale, et plenum justitiæ sacerdotalis, remunerationem bonorum actuum, et retributionem malorum venturis in judicium suum servans, de quibus ait Apostolus: « Scimus autem quoniam judicium Dei est secun-

test, tum ipse orationis Philonianæ contextus. Etenim cum priori periodi membro docuisset, præsentem Verbo, animæ voluntariam (in pejus) conversionem advenire non posse; annon consequens erat ut diceret, eodem Verbo absente, confestim voluntariè (in pejus) conversioni patere animam, sive, quod idem est, voluntariis peccatis reditum dari.

dum veritatem in eos qui talia agunt (*Rom.* II, 2.) Itaque qui veritatem et justitiam Dei cognovit, non debet ea agere quæ morte digna sunt. Sequitur bonitas Dei propitiatoria utique, de qua dicit: An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contempnis? Ignoras quoniam bonitas Dei ad pœnitentiam te adducit (*Ibid.* 4)? id est, debet te adducere. Provocat te (14), quia bonus est Deus, ut sperare possis tuorum peccatorum indulgentiam. Non vult enim vindicare, qui est paratus ignoscere. Subtexuit etiam legislationem, id est, nomotheticen; ut si quis contemplatione divinæ bonitatis resolvitur, et magis ad negligentiam quam ad pœnitentiam provocatur, legem sequatur. Quoniam et quicumque, inquit, sine lege peccaverunt, sine lege et peribunt: et quicumque in legem peccaverunt, per legem judicabuntur (*Ibid.* 12).

15. Lex autem gemina est, naturalis, et scripta. Naturalis in corde: scripta in tabulis. Omnes ergo sub lege, sed naturali. Sed non est omnium ut unusquisque sibi sit lex. Ille autem sibi lex est, qui facit sponte quæ legis sunt, et in corde suo scriptum opus legis ostendit. Habes quæ bona legis sunt; quæ tamen non solum scire vel audire perfunctorie, sed etiam facere debemus. Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur (*Rom.* II, 13). Cognovisti etiam 424 quæ mala sunt. Primum natura ipsa boni operis magistra est. Scis non furandum, et servum tuum si furtum tibi fecerit, verberas; et si quis ad uxorem tuam affectaverit, persequendum putas. Quod ergo in aliis reprehendis, ipse committis? Qui prædicas non furandum, furaris? Qui dicis non adulterandum, adulteras? Secuta est etiam lex quæ data est per Moysen. Per legem autem agnitio peccati. Accepisti etiam quid declinares, et ea agis quæ prohibita cognoscis? Lex autem quid operatur, nisi ut omnis mundus fieret subditus Deo; quia non solum Hebræo lata est, verum etiam advenam vocavit, quæ non exclusit proselytum. Sed quia lex os omnium potuit obstruere, non potuit mentem convertere, ideo ultimum remedium postremæ illius civitatis debebatur, in quo esset refugium salutare; ut mors principis sacerdotum ab omni nos mortis liberaret formidine, atque exueret metu (*Vid.* S. Aug. I. IV, *Cont. duas epist. Pelag.*, cap. 11).

16. Quis ille est, nisi de quo lectum est: Ecce D Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi (*Joan.* I, 29).... Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem justitiæ suæ (*Rom.* III, 25). Accipe autem quia ipse princeps est sacerdotum magnus. Pater juravit ed eo dicens: Tu es sacerdos in æternum (*Psal.* CIX, 4).

(14) Edit vet., *id est, debet te adducere, - provocare Rom.*, *id est, provocat te.* Mss. vero, ut in textu.

(15) Rom. edit. post verbum *decebat*, ex Sallustio addidit *capit*, quod neque in mss., neque in edit. vel. Ambr. reperitur. Eamdem ante vocem *naturalibus*, præmisit negationem, *non*. Male. Hic enim

A Recte in æternum, qua alii temporales omnes sub peccato, hic autem imprævaricabile habet sacerdotium: omnes sub morte, hic autem semper vivens; quoniam qui salvare alios potest, ipse perire quemadmodum posset? Talis enim, inquit, nobis decebat (*Hebr.* VII, 26). Recta elocutio. Siquidem et apud eos qui verborum et elocutionum delectum habuerunt, hujusmodi invenitur, dicente aliquo: Locum editiorem quam victoribus decebat (15) (*Sallust.* I. I *Hist.*). Quod ideo non præterii, ut sciamus quia Apostolus naturalibus magis quam vulgaris, aut secundum artem utitur verbis. Talis ergo, inquit, nobis decebat princeps, sacerdos, justus, sanctus, innocens, immaculatus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cœlis factus (*ibid.*). Hoc est igitur Verbum, quod supra habitans illuminat omnia. Unde et unctus naturaliter legitur a Deo Patre (*Act.* IV, 27); quia lumen est verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Hoc est verbum Dei, in quo est magnum sacerdotium, cujus Moyses (*Exod.* XXIX, 5-7.) in illo vestimento principis sacerdotum indumenta describit intelligibilia, quod virtute sua induit mundum, et tanquam eo amictus fulget in omnibus. Induit enim cogitationem generis humani (16) per hujus corporis susceptionem, et inenarrabilem charitatem, infundens se omnibus spiritu et plenitudine divinitatis suæ, de cujus plenitudine omnes accepimus; ut sciamus supereminentem scientiæ charitatem Christi, et impleamur in omnem plenitudinem Dei. Caput est enim omnium Christus, ex quo totum corpus producit, et mutua sibi connectione conjungitur, incrementum sui in ædificationem charitatis accipiens. Hoc est igitur Verbum 425 quod supereminet, quod Moysi in illius arcæ testimonii ædificatione dicit: Immitte in arcam testimonia quæcumque dabo tibi, et facies impositionem propitiatorii (*Exod.* XXV, 16, 17). Et infra: « Impones propitiatorium super arcam desuper et immitte testimonia quæ dabo; et innotescam tibi inde, et loquar tibi desuper (*Ibid.* 22), hoc est, inde ubi super cœlos est, ubi apud Patrem est, inde tibi loquar.

CAPUT IV.

Quid sit fugere sæculum, cum exhortatione ad illud ejusque contagionem fugiendam. Fugam illam gloriosam esse cum plurimorum Patrum exemplis ostenditur, tum præcipue sancti Jacob. Quam feliciter illi cesserit ita fugisse: et cur apud eum Laban nihil suum reperire potuerit.

17. Accedamus itaque, fidei suffragio subnixi, et ejus remigii sublevati, ad illam sedem gratiæ, fugientes hoc sæculum et ejus contagionem. Hoc est autem fugere, abstinere a peccatis, ad similitudinem et imaginem Dei formam virtutum assumere,

nihil aliud Ambrosius, quam ostendit Apostoli verba, *nobis decebat*, vitiosa quidem non esse, ut Sallustianum exemplum probat: sed naturalia (id est simplicia) et a communi usu grammaticorumque canonibus paululum remota.

(16) Quidam mss., *cognitionem generis humani*. Commodius alii et edit., *cogitationem*, etc.

extendere vires nostras ad imitationem Dei secundum mensuram nostræ possibilitatis. Vir enim perfectus imago et gloria est Dei. Unde et Dominus ait : « Perfecti estote, sicut et Pater vester qui in cœlis est, perfectus est (*Matth.* v, 48). Hoc est igitur similem esse Dei, habere justitiam, habere sapientiam, et in virtute esse perfectum (*De Pœnit.* dist. 2, cap. *Similem*). Deus enim est sine peccato. Et ideo qui peccatum fugit, ad imaginem est Dei. Non est igitur dubium quod is qui a peccato abstinere, fugit. Unde Apostolus clamat. Fugite fornicationem (*I Cor.* iv, 18). Persequuntur enim nos peccatorum illecebræ, persequitur libido : sed tu fuge tanquam furiosam dominam, quæ si comprehenderit, nec die nec nocte requiescere sinit, exagitat, urit, incendit. Fuge avaritiam, ne te interius comprehendat. Fuge invidiam, quæ non solum alienos, verum multo magis eum quem possederit, lacerare consuevit (17). Fuge perfidiam ne te suis involvat retribus. Unde et Dominus ait : Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam. Quod si in alia persequentur vos, in aliam fugite. Amen dico vobis, non consummabitur civitates Israel, donec veniat Filius hominis (*Matth.* x, 23). Etenim, quamvis propter infirmitatem carnis fugam nobis suadere videatur : tamen melius fugit, qui fugit illecebram sæcularem ; ut non teneatur divitiarum suarum sollicitudine, non thesauri contemplatione, non vitæ istius cupiditate ; sed directa animi intentione festinet ad gloriam Dei cœlestis, properet ad coronam, nec terrenorum contuitu a sui corporis passione revocetur.

18. Fuga ergo mors est vel celebrata (18), vel adumbrata. **426** Et forte illas exprimit refugii legitimi civitates ; ut confugiamus ad virtutum culmina, quas pro præmiis bono feneratori alibi dispensat dicens : Quia in modico fidelis fuisti, eris potestatem habens super decem civitates (*Luc.* xix, 17). Lex vetus novit civitates (19) sed quia legem implevit, qui potuit dicere : Non veni solvere legem, sed implere (*Matth.* v, 17), perfectiorem numerum remunerationis indulget.

19. Non ergo erubescamus fugere. Gloriosa enim

(17) *Fuge invidiam lacerare consuevit.* Et post pauca, *Quod si in alia... fugite* : in omnibus Gall. mss. desideratur.

(18) *Mors celebrata*, id est, naturalis ac vere oppetita : mors autem adumbrata dicitur mortificatio : in ac enim est animæ se a corpore separantis speculum, ut lib. *de Bono mortis* cap. 4, num. 14, loquitur Ambrosius.

(19) Ita Vat. cod. At duodecim nostri, *Lex quinque novit civitates*. Quem errorem hinc irrepsisse crediderimus, quia dictio, *vetus*, in quibusdam per litteram V. designatasit, quam pro nota numerica reliquorum scribæ acceperunt. Desiderabatur autem hic textus in ant. edit. quem in Rom. legas hoc modo, *Lex novit sex civitates*. Sed in cod. Vat. habetur *vetus*, et *sex* ommittitur, quam tamen vocem subintelligi ex superioribus quivis intelligat.

(20) Hoc petium est ex lib. Phil. *De Profugis*, ubi sic habes, σοφίης δὲ ὄνομα Βαθουήλ ἐν χρησμοῖς ἄδεται. Idem infra eodem libro : Ὅν Ἰσαὰκ ὠνόμασαν οἱ χρησμοί. Ex quibus patet sacras

A hæc fuga est fugere a facie peccati. Sic fugit Jacob, matre suadente. Dixit enim Rebecca : « Exurgens fuge in Mesopotamiam (*Gen.* xxvii, 43). » Sic fugit et Moyses a facie regis Pharaon, ne illum aula regia coinquinaret, ne irretiret potentia. Denique pretiosus Ægypti divitiis æstimavit opprobrium Christi. Sic fugit etiam David a facie regis Saul, a facie Abessalon. Denique fugiens addebat incrementa pietatis, qui et insidiatori pepercit, et parricida salutem rogavit. Sic fugit et populus Hebræorum ut fides ejus et vita inter fluctus sibi aperiret viam. Fuga illa erat trames innocentiae, virtutis via, pietatis assumptio. Audeo dicere, sic fugit et Jonas in Tharsis non corporis fuga, sed mentis ascensione, qui usque ad Christi ascendit similitudinem, ut fieret typus Christi. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic erit, inquit, et Filius hominis in corde terræ tribus diebus, et tribus noctibus (*Matth.* xii, 40). Nam si sic non fugisset, nunquam de ventre ceti esset auditus.

20. Sed si dubitas, doceat te Rebecca quam beata sit fuga quam suscepit Jacob. Suasit Rebecca. Et « fuge, inquit, in Mesopotamiam (*Gen.* xxvii, 42) : Isaac dicit : » Surgens vade in Mesopotamiam, in domum Bathuel (*Gen.* xxviii, 2). In hymnis vel oraculis (20) a plerisque (ut ante nos scriptum est) Bathuel sapientia dicitur, interpretatione autem Latina, filia Dei significatur. In domum ergo sapientiae mittitur Jacob, et accipere admonetur uxorem a filiabus Laban, qui habitat in Charris, quod significat cavernas, in quibus species est sensuum, qui sunt tanquam in cavernis corporis, ut visus in oculis, auditus in auribus, odoratus in naribus, in ore sapor. Qui enim delectatur hoc mundo, et tripudiat in voluptatibus corporis, obnoxius est sensuum passionibus, atque in his habitat et diversatur. Unde ei dicit Rebecca habitandum paucos dies cum illo, non multo tempore : ne corporeis coloretur voluptatibus, et sæculi capiat illecebris.

21. Persuadet autem habitare, ut discat studiosius disciplinæ virtutis sensum (21), et velut situs quosdam Scripturas ab Ambrosio Philonis imitatione dictas oracula. Quod autem ait. *In hymnis*, vel idem est atque oraculis ; utrumque enim χρησμός interdum significat : vel referri potest ad verbum ἄδεται, canitur. Cæterum hymnorum nomine etiam Davidicos psalmos significari docent et Philo ipse, et Interpretes ad cap. xxvi *Matth.* vers. 30, nempe, *Et hymno dicto exierunt*, etc.

(21) Sic mss. melioris notæ, quibus accedunt etiam nonnulli recentiores, nisi quod legunt *virtutisque sensum*. Vat. et Colb. unus, *studiosus disciplinæ virtutes sensuum*. Non inepte quidem, nam et inf. cap. seq. Jacob *amator disciplinæ* appellatur. Edit. vet. ab eis hoc tantum recedunt, quod habent *studiosius*. Rom. denique, ac mss. Theod. prima manu, *studiosus disciplinæ virtutis sensum*. Ibidem edit. Rom., *Quis, et qua causa creatus sit*. Vet., *Quid creatum sit* : Ita omnes mss. exceptis Remig. et Theod. secunda manu, qui habent, *Quid creatus sit*.

carnis atque regiones, ut se cognoscat, et noverit vehementiam carnis, quid et qua causa **427** creatus sit, et quemadmodum unusquisque sensus operetur. « Qui viderit, inquit, mulierem ad concupiscendum eam (*Matth. v, 28*). » Male sic videt oculus. Videat ergo oculus, et fungatur suo munere, non lubriciæ mentis imperio dirigatur ad lapsum, ut vitium referat pro officio. Breve ergo tempus ad cognoscendos sensus, vel potius experiendos datur, et fortasse tenerioris adolescentiæ prima exordia: statimque revocatur, ne diutius titubet in lubricio, et dividua quadam inundatione corporis hujus et sæculi mergantur animi interiora vestigia. Cum autem vel expertus fuerit, vel steterit in instabili et incerto atque humido solo, revocatur a matre patientia vel perseverantia, quæ dicit: « Mittam ad te, et accersam te inde (*Gen. xxvii, 45*): » ut et illic in lubrico tutum portum invenias sapientiæ, quæ te non sinat tanquam in naufragio fluctuare, et reversus perseverare circa Dei noveris cultum, et sis in conventum gentium, significans ejus fide Ecclesiam gentium congregandam.

22. His igitur patientiæ et perseverantiæ instructus disciplinis (*Gen. xxix, 23-28*), profectus Jacob copulam sibi acquisivit de sapientia consorte propositi (22), opimam dote prudentiæ, cum qua vitæ tempora sine ulla offensione transcurreret. Addito igitur thesauro sapientiæ, variarum sibi ovium instituit gregem: sed illum rationabilem, virtutum plurimarum diversitate fulgentem. Unde et jactantiam carnis ejus recidit, quod significat femoris stupor (*Gen. xxxii, 25*), salva sacri interpretatione mysterii. His ergo virtutibus veluti gradibus quibusdam mens ejus ascendit in cælum, et Dei secreta cognovit, et confirmatus est et repletus; ut Laban scrutans domum ejus nihil apud eum inane, nihil vacuum reperiret, nulla simulacra, nullam effigiem vanitatis. Non enim apud eum erat imago, sed veritas: non effigies ignaviæ, sed solida forma justitiæ et veræ virtutis expressio intelligibilis. Itaque Laban perscrutatus est domum ejus spiritalem, et non invenit effigies. Plena enim erat non figurarum, sed negotiorum.

23. Potuisset autem invenire fundamenta virtutum et culmina, nisi cæcitatem cordis, et perfidiæ mentis caliginem detulisset. Denique ea improbitatis cæcitate suffusi mentem Sodomitæ, ostium nequaquam sancti Lot invenire potuerunt. Unde enim mens impia videre potuit viri sancti vel exitum vel ingressum? Ipse quoque Dominus in Evangelio ait: « Venit enim princeps mundi hujus, et in me invenit nihil (*Joan. xiv, 30*). » Quomodo nihil invenire potuit in eo, in quo plenitudo divinitatis habitabat, et inhabitabat corporaliter, de quo virtus exibat, et sanabat omnes? Quomodo nihil

A invenire potuit in soliditate virtutis, ubertate sapientiæ, intelligentiæ, justitiæ (23)? Ipse dixisti: « Domine, Plenus sum (*Isa. i, 11*); » ipse dixisti: « Mitte manum tuam in latus meum, et noli esse incredulus, sed fidelis (*Joan. xx, 27*). » Misit manum qui non credebat, et Dominum te et Deum reperit. Non ergo tu vacuus, sed ille cæcus et inanis princeps istius mundi, qui nescit nisi sua cernere, nescit nisi sua invenire: ea quæ Christi sunt, nescit agnoscere.

428 24. Aut si sic quemadmodum plerique habent: « Non inveniet in me nihil, » hoc est, non inveniet in me malitiam, quia malitia nihil est: non inveniet mortuum, quia mortuus non est. Sed quomodo in eo mortuum reperiat (24), qui vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt? Non inveniet, inquit, peccatum in me, qui mundi peccatum abstuli. Quomodo enim nihil habet, qui omnia habet? Et, quod plus est, omnia habet, quæ Pater habet, sicut ipse ait: « Omnia quæ Pater habet, mea sunt (*Joan. xvi, 15*). »

CAPUT V.

Cur hinc fugere debeamus, et quomodo transire cum Moyse, ut videamus Deum, calceamenta pedum solventes: quomodo etiam relinquere umbram hujus vitæ, et cum sancto David, si non ut aquila, saltem ut passer: si non ad cælum, saltem ad montes evolare.

25. Fugiamus ergo hinc, ubi nihil est, ubi inane est omne quod magnificentum putatur esse, ubi et qui se putat quid esse, nihil est, et omnino non est, « Vidi, inquit, impium superexaltatum et elevatum ultra cedros Libani, et transivi, et acce non erat (*Psal. xxxvi, 35*). » Et tu transi sicut David, transi sicut bonus servus, ut dicatur tibi: « Transi, recumbe (*Luc. xvii, 7*). » Transi sicut Moyses, ut videas Deum Abraham, Isaac, et Jacob, et videas visum magnum (25). Hoc est visum magnum, sed si videre vis, solve calceamentum pedum tuorum, solve omne vinculum iniquitatis, solve cingula sæculi, relinquere calceamentum quod terrenum est. Ideo Jesus sine calceamento, auro et argento apostolos destinavit, ne secum terrena portarent. Qui enim bonum quærit, non in calceamento, sed in pedum velocitate et decore laudatur, dicente Scriptura: « Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona (*Isa. lvi, 7*)! » Solve ergo calceamentum pedum tuorum, ut speciosi sint ad evangelizandum. Solve dixit (*Exod. iii, 5*), non liga. Solve, ut transeas, et illum quem mirabar in terram impium, nihil illic esse, nihil posse reperias. Transi igitur, hoc est, fuge de terris, ubi malitia est, ubi avaritia, Ideo dicit tibi David: « Declina a malo, et fac bonum (*Psal. xxxiii, 15*). » Declinare fugere est utique. Malum autem in terris, bonum in cælo est. Unde et addidit: « Inquire pacem, et sequere eam

mortuum inveniret.

(25) Vet. edit. ac mss. duo, *videas visum magnum. Sed si, etc. Rom., . . . magnum, hoc est, visum mysteriorum, Sed si, etc. Mss. magno numero, ut in textu.*

(22) Edit. cum paucis mss. iisque recentioris ævi, *de sapientiæ domo, consortem propositi.*

(23) Ita mss. fere ad unum: pauci tamen ac edit., *integritate, justitiæ.*

(24) Edit. cum recentioribus aliquot mss., *eum*

(*Ibid.*). » Pax in cœlo est. Denique de cœlo veniens A dicit: « Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis (*Joan.* xiv, 27). » Ergo quia fugienda et declinanda sunt mala: mala autem in terris, in terris iniquitates: fugiamus terrena, ne nos comprehendant iniquitates, quæ etiam sanctum comprehenderunt David, sicut ipse testatur dicens: « Comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui ut viderem (*Psal.* xxxix, 13): » eo quod fumo iniquitatis oculus animæ cæcatur, ne videat quæ sunt lucida. Sic ergo et Laban bona Jacob videre non potuit, et princeps hujus mundi gloriam Christi.

26. Sed forte dicas: Cur igitur Jacob ad Laban missus est, si Laban reprehensibilis? Si nomen consideremus, candidus dicitur Latine (26). Ergo ad splendidiora jubetur egredi Jacob. Sed quia **429** carnalis erat, melius intelligimus splendidiora vitæ hujus. Quasi nondum perfectus primo ad eum vadit, apud quem ad horam exsultaret in luce ejus. Filios autem deteriores habebat, id est, tolerabilius nomen, quam opera. Et ideo et matris consilio, et divino oraculo, et ipsius Jacob amatoris disciplinæ voluntate cito deseritur ac relinquatur.

27. Abscondit autem simulacra sancta Rachel, id est, Ecclesia, vel prudentia, quia Ecclesia inanes ideas, et vanas nescit simulacrorum figuras: sed veram novit Trinitatis substantiam. Denique umbram abolevit, splendorem gloriæ manifestavit. Relinquamus ergo umbram, qui solem quærimus: deseramus fumum, qui lumen sequimur. Fumus C iniquitas est: quia sicut fumus oculis, sic iniquitates utentibus ea vita. Umbra vita est: umbra enim (27) est nostra hæc vita in terra, sicut Job dixit (*Job* viii, 9). Quid insuper hic nisi tentationes? Omne tempus in sollicitudine, omnis vita in molestiis. « In medio, inquit, laqueorum ambulamus (*Eccli.* ix, 20). » Et alius in via qua ambulabat, extentos sibi sed absconditos laqueos querebatur (*Psal.* cxli, 4), ne deprehensus caderet. Volebat fugere sicut passer: sed adhuc laqueus contritus non erat. « Periiit, inquit, fuga a me (*Ibid.*). » Gravatas habebat pennas per illam tenebrosam aquam in nubibus aeris, et fortasse evolare non poterat. Denique illas pennas quærebat accipere, ut evolaret et requiesceret, sicut scriptum est: « Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo, et requiescam (*Psal.* liv, 7)? » Ubi enim volatus, ibi requies. Denique alibi dicit: « Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ (*Psal.* lxvii, 14). »

(27) Τὸ δ' ἐστὶν, εἰς τὰς τοῦ βίου λαμπρότητας ἀφίεται· λευκὸς γὰρ ἐρμηνεύεται Ἀδάμ. Philo lib. *de Profugis*, quicum multos hujus tractatus locos conferre operæ pretium est.

(27) Mss. propemodum omnes sic habent. Edit. autem vet., *utentibus ea umbra est vitæ. Umbra enim, etc.* Rom. vero, *utentibus ea. Umbra etiam*

28. Sed fortasse dicas: Quomodo ergo hic dicit fugam a se periisse, qui supra dixerat: « Si sumpsero pennas meas ante lucem (*Psal.* cxxxviii, 9)? » Numquid contrarium est? Absit. Multa enim justorum certamina. Numquid semel athleta luctatur? Quoties post coronas multas vincitur in alio certamine! Quoties qui sæpe vicerat, interdum fluctuat, et incerto hæret! Et sæpe fit ut fortibus fortis congregiatur, majoraque oriantur certamina, ubi majora virium documenta. Ergo David ubi fugam quærebat, ut evaderet adversarium, et non inveniebat pennas suas, ancipiti fluctuabat certamine. Siquidem ubi in potestate habet pennas suas, titulus psalmi « in finem » est (*Psal.* cxxxviii), id est ad perfectionem et consummationem victoriæ. Denique quasi victor dicit: « Domine, probasti me et cognovisti me: tu cognovisti sessionem meam, et resurrectionem meam (*Ibid.* 1, 2). » Merito habebat facultatem volandi, qui pennas resurrectionis acceperat. Hic autem adhuc in spelunca est, id est in carne, in antro quodam istius corporis, cum rege Saul filio duritiæ, et intelligibilis illius principis potestate decernens, qui non videtur, sed intelligitur. Unde et psalmi titulus, intellectus » est (*Psal.* liv, 1), quem tamen David positus in carne conclusit: sed ut concluderet rogando meruit. Denique a voce precepcionis cœpit.

29. Adde illud, quod ille ex persona Salvatoris psalmus dicitur; iste ex persona David, qui in **430** potestate non habebat victoriam, sed sperabat a Christo; et ipse tamen posteaquam expandit ad Deum manus suas, tanquam pennas animæ suæ, et confugit ad Dominum, et Spiritus sancti deductionem poposcit, quo cognosceret viam per quam posset ascendere, inclinari vidit cœlos, ut Christus descenderet, et rogavit ut eum levaret manu sua. Aut forte ideo pennas suas jam non quærebat, quia perfectior factus manum Christi desiderabat.

30. Qui vult igitur manu Christi levari, ante ipse evolet, habeat pennas suas. Qui fugit sæculum, pennas habeat; et si suas non habet (ne forte ille solus habeat suas (28) qui potestatem habet volandi) si suas, inquam, non habet, ab eo qui habet, accipiat. Qui fugit ergo sæculum, volat: « Ecce, inquit, elongavi fugiens, et mansi in solitudine (*Psal.* liv 8). » Evolavit ergo David sicut nycticorax in domicilio, sicut passer singularis in domo. Si autem ad Christum referas, evolavit in corporis passione, ut sub umbra alarum suarum protegeret populos nationum. Evolavit divinitate, mansit corpore, atque habitavit in deserto; ut plures fierent desertæ filii, quam ejus quæ habebat virum. Illud

est nostra hæc vita, etc.

(28) Edit. vet. et quædam Paris., *ille solus non habeat suas*. Melius aliæ cum mss. omnibus, *ille solus habeat suas*; videtur enim per hæc indicari solum Christum proprias pennas habere: cæteros autem alienis pennis, hoc est, accepto divinitus subsidio indigere.

ergo corpus sequamur, ut nos resurgamus. Ubi enim corpus, ibi et aquilæ.

31. Qui non potest ut aquila volare, volitet ut passer. Qui non potest ad cœlum volare, volet ad montes, fugiat ante vallestria, quæ cito corrumpuntur humore, et ad montes transeat. Transivit ad montem Segor nepos Abrahæ, et salvus factus est: quæ autem non potuit ascendere affectu femineo reclinata, salutem amisit. « Appropinquate montibus (29) æternis, » Dominus dicit per Michæam prophetam: « Surgite hinc, quia non est vobis hic refrigeratio. Propter spurcitiam corrupti estis corruptione, persecutionem passi estis (*Mich.* II, 9, 10). » Et Dominus dicit: « Tunc qui in Judæa sunt fugient ad montes (*Luc* XXI, 21), » ubi mons Sion, et civitas pacis Jerusalem non terrenis sed vivis constructa lapidibus, et decem millia angelorum, primitivorum Ecclesia, perfectorum spiritus, justorum Deus, qui in sanguine suo melius locutus est quam Abel. Ille enim vindictam clamavit, hic indulgentiam: ille peccatum fratris accusavit, hic peccatum mundi remisit: ille prodidit crimen, hic texit secundum quod scriptum est: « Beati quorum tecta sunt peccata (*Psal.* XXXI, 1). »

CAPUT VI.

Quia ratione qui velit fugere, eum velociter fugere oporteat: quo etiam fugiendum sit; et ad quod bonum animas nostras erigere debeamus.

32. Sed qui fugit velociter fugiat, ne comprehendatur: velociter deprædetur hunc mundum (30), ut Hebræus Ægyptum. Qui parturit, pariat; ne onusto et degravato iniquitatibus mentis utero, fugere non possit: et fugiat non quasi lactantem ferens, sed quasi expeditum: non parvulum gestans, sed perfectum in Christo exhibens: fugiat non quasi feriat in sabbato, sed **431** tanquam operarius in negotio: nec tanquam sterilis in frigore, sed tanquam opimus in messe. Ideo enim dictum est: « Orate ne fiat fuga vestra hieme vel Sabbato (*Matth.* XXIV, 20). » Fuga ergo hæc fecunda virtutum est, non effeta meritorum. Fuga hæc nescit frigus timoris, tremorem mortis, contractionem sollicitudinis, dissolutionis otium, lasciviæ ferias, torporem lentitudinis: sed vitæ cœlestis requirit impigrum viatorem, regni superioris competitorum strenuum, divitem agricolam, qui fructus suos cogat, et cogendo diripiat.

33. Quid enim aliud a te, o homo, quæritur, nisi ut timeas Dominum, requiras eum, post ipsum ambules, comprehendas vias ejus (*Deut.* X, 12)? In quo, inquit, comprehendam Dominum? Si comprehendam eum in holocaustis? Non in decem millibus hædorum, non in millibus arietum, non in fructibus impietatis reconciliatur Dominus, et pec-

(29) Omnes edit., *Appropinquantibus montibus*, etc. Omnes mss., saltem Gallic., *Appropinquate montibus*, etc., nempe secundum LXX, qui sic habent, ἐγγίσατε ὄρησιν αἰωνίαις. Quod in edit.

cata redimuntur; sed in bona vita Domini gratia comprehenditur. Renuntiatum est, inquit, tibi, homo, quid sit bonum, aut quid Dominus requirat a te. Quid aliud, nisi ut facias justitiam, et diligas misericordiam et paratus sis ire cum Domino Deo tuo? Dicit tibi ergo Evangelium, « Surgite, eamus hinc (*Joan.* XIV, 31). » Dicit tibi lex, « Post Dominum Deum tuum ambulabis (*Deut.* XIII, 1). » Didicisti quomodo hinc fugias, quid moraris? Dicit tibi Evangelium iterum, « Progenies viperarum, quis vobis demonstravit fugere ab ira ventura (*Matth.* III, 7)? » Et dicit hoc illis qui veniebant ad baptismum pœnitentiæ.

34. Ergo pœnitentia fuga est bona: gratia Dei fuga est bona, in quam est assumptio fugientis: desertum fuga est bona, ad quod fugit Elias, Elisæus, Joannes Baptista. Fugit Elias mulierem Jezebel, id est effusionem vanitatis, et fugit ad montem Oreb, quod significat exsiccationem; ut siccaretur in eo carnalis profluvium vanitatis, et cognosceret plenius Deum. Erat enim ad torrentem Chorrad, quod est cognitio, ubi abundantiam profluentem divinæ cognitionis hauriret, ita fugiens sæculum, ut nec cibum corporis hujus exquireret, nisi quem aves detulissent ministræ; quanquam esca ejus plerumque terrena non fuerit. Denique quadraginta diebus in virtute escæ quam acceperat, ambulavit. Utique non mulierem fugiebat propheta tantus, sed sæculum. An mortem timebat, qui se obtulerat requirenti, et qui dicebat ad Dominum, « Recipe animam meam (*III Reg.* XIX, 1), » tædium vitæ istius sustinens, non cupiditatem? Sed fugiebat, sæcularem illecebram, et conversationis maculosæ contagionem, et impiæ ac prævariatricis nationis sacrilegia.

35. Salomon quoque in mulieris illius specie corruptelam sæculi hujus exponit, et meretricias artes declinandas edocet (*Prov.* VII, 5-27). Hæc est mulier aliena et fornicaria, a qua te ut custodias, adhortatur. Ne declines ad vias sæculi cor tuum, sed colloques illud in manu Domini, in qua est cor regis. Qui enim se ipsum regit, quod pluris est quam aliis imperare, cor ejus in manu Dei est, et quo Deus vult, convertit illud. Non mirum si convertit in bonum, qui perfectæ bonitatis est. In manu ergo Dei simus, ut bonum quæramus, **432** illud bonum incorruptibile atque incommutabile, de quo dicit Amos propheta: « Exquirite bonum et non malignum, ut vivatis: et sic erit vobiscum Dominus Deus omnipotens (*Amos* V, 14). » Quomodo dixistis: Odio habuimus mala, et dileximus bona? Ubi ergo bonus Deus, ibi bona sunt, quæ desideravit videre David, et visurum se credidit, sicut ipse ait: « Credo videre bona Domini in terra viventium (*Psal.* XXVI, 13). Illa enim bona sunt quæ manent semper.

vulgata non invenitur.

(30) Vat. cod. *velociter deprehendetur, nisi hunc mundum relinquat.*

quæ non queunt temporis vel ætatis mutatione A vita maturior, ~~433~~ gratia plenior, prudentia circumspici.

36. In illis bonis est qui Deum quæsiverit et invenit. Ubi enim cor hominis, ibi et thesaurus ejus est. Non enim solet bonum datum deprecantibus Dominus denegare. Ergo quia bonus Dominus est, et maxime sustentibus se bonus est, ipsi adhæreamus, cum ipso simus tota anima nostra, toto corde, tota virtute; ut simus in lumine ejus, et videamus ejus gloriam, et delectationis supernæ fruamur gratia. Ad illud igitur bonum erigamus animos, et in illo simus, atque in illo vivamus, ipsi adhæreamus, quod est supra omnem mentem, et omnem considerationem, et pace utitur perpetua ac tranquillitate. Pax autem supra omnem mentem est et supra omnem sensum. Hoc est bonum quod penetrat omnia, et omnes in ipso vivimus, atque ex ipso pendemus; ipsum autem supra se nihil habet, sed est divinum; nemo enim bonus, nisi unus Deus. Quod ergo bonum, divinum; et quod divinum, bonum. Et ideo dicitur, « Aperiente te manum, implebuntur omnia bonitate (Psal. ciii. 28). » Per bonitatem enim Dei nobis universa tribuuntur merito bona, quibus nihil admistum est mali. Hæc bona promittit Scriptura fidelibus dicens: « Quæ bona sunt terræ manducabitis (Isa. i, 19). » Boni ergo illius similes simus, ut quæ bona sunt adipiscamur. Bonum quod est sine iniquitate, et sine dolo, et sine asperitate, cum gratia, cum pietate, cum sinceritate, et benevolentia, charitate, et justitia. Itaque omnes virtutes bonitas tanquam mater fecunda amplectitur.

CAPUT VII.

Maximam esse causam quare hinc fugiamus, cum hæc propria sit malitiæ sedes: ac item quid sit fugere. Malitiam hic non interire, et qua de causa. De serpentis damnatione, quidve a sententia in hominem lata differat. Quibus accedit ejusdem sententiæ expositio

37. Est igitur non mediocris causa cur hinc fugere debeamus, ut perveniamus a malis ad bona, ab incertis ad fidelia et plena veritatis, a morte ad vitam. Ipse quoque Dominus dicendo; « Posui ante te bonum et malum, vitam et mortem (Deut. xxx, 15), » demonstravit quia bonum vita est, sed æterna. Si hæc enim obnoxia sæculo atque ejus malignitati, utique illa est bona, quæ non corrumpitur et mutatur, quæ nullo vitio degenerat, quæ virtute D acquiritur. Fugiamus ergo malitiam sæculi hujus, in quo ipsi *dies*, inquit (Ephes. v, 16), *mali sunt*; et fugiamus impigre. Ideoque Isaias clamat: « Convalescite manus remissæ, et genua dissoluta (Isa. xxxv, 3), » id est, non corporis, sed animæ genua, convalescite, ut directum ad cœli altissima mentis vestigium possit attolli, ut sit ductus solidior (31),

(31) Mss. septem, *doctus solidior*. Quod forte ut emendarent edit. reposuere, *doctrina solidior*. At mss. sex legunt, *ductus solidior*, quæ vera lectio nobis videtur. Tres tamen habent, *actus solidior*. Non male.

vita maturior, ~~433~~ gratia plenior, prudentia circumspici.

38. Hoc est enim fugere; scire quo tendas, ablevare se a sæculo, ablevare se a corpore; ne iterum frustra se aliquis extollat, et inflatus mente carnis suæ non teneat caput, et dicatur de his: « Fugerunt et non viderunt (Job. ix, 25). Sed hoc est fugere hinc, mori elementis istius mundi, abscondere vitam in Deo, declinare corruptiones, non adtaminare cupiditates, nescire quæ sunt mundi istius, qui nobis varios gignit dolores, exinanit cum repleverit, cum exinaniverit, replet. Et hæc omnia inania et vacua, in quibus nullus solidus est fructus. Mortuus est dives, et nihil habet, quia non est in Deum dives: et ideo insipiens, quia sapientia cultura est Dei, abstinere autem a malis disciplina est.

39. Quis ergo non fugiat malitiæ locum, officinam improbitatis, quæ interire nesciat? Denique non otiose signum positum est supra Cain, nequis eum occideret, ut significaretur quod non exstinguatur et auferatur a terris malitia. Timebat Cain ne occideretur, quia fugere nesciebat. Augetur enim et cumulatur ipso usu malitia, et est sine moderatione, sine fine, dolo et fraude decernens, quæ factis suis proditur et sanguine peremptorum, sicut et Cain proditus est. Versatur itaque in terris malitia, atque istic errat (32), et ideo rogamus voluntatem Dei fieri in terris sicut et in cœlis (Matth. vi, 10), ut et hic sit innocentia. Itaque malitia quoniam illic jam locum non habet, hic circuit, hic sævit, C seseque effundit, non mundano illo mersa diluvio, non Sodomitano exusta incendio. Denique gravius postea in seminariis pullulavit, usque in ipsum parricidales ac sacrilegas injiciens manus universorum auctorem salutis. Lex factum damnat, non auferit malitiam. Ipse Dominus Jesus peccatum damnavit, auctorem ejus distulit, ut esset per quem justii probarentur. Etenim quia malum Deus non fecit, sed nequitia diaboli inseruit, vindictam Deus distulit: ut ab ipsis quos deceperat, diabolus vinceretur (Conf. S. Aug. lib. iv *Contra duas epist. Pelag.*, c. 11).

40. Exercentur ergo decepti, ut et pretium lant facilitatis, et sumant studia virtutis, industriam cautionis. Unde ait: « Estote astuti sicut serpentes (Matth. x, 16). » Quare sicut serpentes? Ut et ille spoliatur suo, et qui alios exuere voluit, amittat quæ sunt ipsius, non venena, sed merita naturæ. Denique dejicitur ille cum tu ascenderis. Scriptum est enim: « Videbam Satanam sicut fulgur cadeutem de cœlo (Luc. v, 18). » Non fulgur, inquit, sed sicut fulgur, quia suum lumen amisit, quod habebat antequam tibi tuum lumen vellet auferre. Ve-

(32) Mss. plures atque edit. vet., *atque istic erat*; quod cum videretur frigidum, in edit. Rom. resecatum est. At veram lectionem nobis exhibuere codices Ebrulph. ac Theod. Idem enim est *istic errat*, atque *istic vagatur ac se diffundit*.

rum forte dicas quia et de Salvatore legimus, quia « sicut fulgur coruscans de sub cœlo... ita erit et adventus Filii hominis (*Luc. xvii, 24*). » Bene et hic sicut fulgur, quia supra fulgur. Denique fulgur de sub cœlo : lumen autem verum supra cœlum. Ergo Satanas sicut fulgur, quia amisit hoc quod habuit : tu autem recepisti quod amiseras.

41. Non enim ita circa illum sicut circa te soluta est sententia. Nam Christi gratia quæ te resolvit, illum astrinxit. Manet enim maledictio directa in serpentem propter tuam deceptionem. Sic enim dictum est ad eum : « Maledictus tu ab omnibus **434** pecoribus terræ (*Gen. iii, 14*). » Omnium enim communis inimicus est, qui fuit hostis bonorum, et pro iis damnatur quos adhuc non læserat, quoniam qui hominem læsit, cui illa omnia subiecta sunt, læsit omnia. Communem etenim legem solvit, qua et ipse homini cum cæteris subditus est. Ideo communi odio omnium atque execratione maledictio ejus oneratur. Genus autem damnationis non mors, sed pœna diuturna est : « Super pectus, » inquit, « tuum et ventrem ambulabis (*Ibid.*) » Premenda enim fuit noxia conscientia, et proterenda malitia, fraudulentumque secretum tanquam a Dei facie relegandum : simul ostenditur quod terrena malitia sit, quæ in terram recurvet. Denique addidit : « Et terram edes omnes dies vitæ tuæ (*Ibid.*). »

42. Describi quidem his natura serpentis videtur, sed magis omne vas malitiæ describitur, omnis serpens improbitatis, qui in ventrem se dejicit, atque intra se venenum suum claudit, et intus in pectore suo volvit, cogitationibus suis lubricus, et super fraudes suas ambulans, suis dolis se ipse implicans, movens semper atque exagitans sua venena cum cogitat, ventrem quoque, hoc est, seminarium cordis sui proterens. Unde pulchre David ait : « Alienati sunt peccatores ab utero, erraverunt a ventre, locuti sunt falsa. Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ et obstruentis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, et venefici, cum incantatur a sapiente (*Psal. lvii, 4-8*). » Propter hoc etiam illud pulchre dictum videtur, quod in libro prophetico legimus : « Ventrem meum doleo, ventrem meum doleo (*Jerem. iv. 19*), » quia ibi est malitia, ubi debet esse innocentia : et illud plus laborat, quod in nobis debet esse tranquillius : atque id nequitiae vestigiis proculcatur, stimulat unguibus, processu quodam improbitatis incrementoque concutitur, ubi est genitale seminarium posteritatis æternæ. Videtur quidem hoc ad id esse referendum, quod dolebat perisse

(33) Omnes edit., *interimque*. Perperam, ut patet ex toto capitis contextu : vera igitur lectio nostra ex mss. Sed hic atque alibi non uno loco subintellige *magis* vel *potius*. De cujusmodi ellipsi consule Fr. Sanctii Minervam, lib. iv, pag. 377.

(34) Omnes edit., *satisfieret iudicatio per maledictum carnis*, etc. Mss. aliquot, *satisfieret iudicatio, maledictum carnis sustinens*. Alii majori numero et antiquitate, ut in textu. Ejus autem loci putamus

quos creavit filios et suscepit, sed multo magis, quod in ventre suo verbi seminarium non habebat. Ideo ventrem suum dicit, quasi pretiosissimum. Pretiosus enim mentis uterus est, in quo fecunda seges consiliorum verbi semine pullulare consuevit, et vitæ totius solent atque virtutum ac disciplinarum quædam membra formari.

43. Sed ut revertamur ad propositum, quod malitiam Deus reprimendam interim (33), quam abolendam putaverit, ait ad serpentem : « Et inimicitias ponam inter te et inter mulierem, et semen tuum et semen mulieris. Ipsa tibi observabit caput, et tu illius calcaneum (*Gen. iii, 15*). » Ubi inimicitiae sunt, ibi discordia est nocendique studium : ubi nocendi studium, ibi malitia ponitur. Ergo discordia inter serpentem et mulierem discordiæ malitia subest. Non est ergo sublata malitia. Denique servatum est serpenti, ut calcaneum mulieris et seminis ejus observet, quo noceat et venenum suum infundat. Non ergo ambulemus in terrenis, et serpens nobis nocere non poterit. Sumamus evangelicum calceamentum quo venenum serpentis excluditur, morsus ejus hebetatur, ut simus calceati pedes in Evangelium. Et fortasse ideo Moyses **435** jubetur solvere calceamentum pedum suorum, ut sumeret calceamentum Evangelii ; vel quia non Moysi, id est, non prophetis, sed apostolis prædicatio Evangelii debebatur. Ea est quam supra diximus, dicta in serpentem sententia. In hominem quoque cujusmodi directa sit, consideremus.

44. Maledictus ille qui auctor est culpæ : sed non maledictus est iste qui aliena fraude deceptus est ; tamen quia non servavit mandatum Dei, operum suorum labore damnatur. Maledicitur sane terra (*Gen. iii, 17*), sed in operibus peccatoris ; et maledicitur, donec resolvatur in terram. Ideo ergo suscepit Jesus carnem, ut maledictum carnis peccatricis aboleret : et factus est pro nobis maledictum, ut benedictio absorberet maledictionem, integritas peccatum, indulgentia sententiam, vita mortem. Suscepit enim et mortem, ut impleteretur sententia, satisfaceret iudicatio : Maledictum carnis (34) peccatricis usque ad mortem. Nihil ergo factum est contra sententiam Dei, cum sit divinæ conditio impleta sententiæ. Maledictum enim usque ad mortem, post mortem autem gratia. Mortui ergo sæculo sumus, quid adhuc sæculo decernimus ? mortui sumus cum Christo, quid adhuc vitæ hujus actus requirimus ? Mortem (35) Christi in corpore nostro circumferimus, ut et

hunc esse sensum : ut satisfaceret iudicatio sive iudicio illi ; nempe, maledictum, etc. Ubi non obscure alluditur ad sententiam Gen. iii, versu 17 et seq. latam, qua homo laboribus ad mortem usque perpetuis addicitur ; ut antecedentia planum faciunt.

(35) Edit... *qui adhuc sæculo deservimus, Mortui sumus cum Christo, qui adhuc... requirimus. Mortem enim* etc. Mss. partim, *quid adhuc de sæculo*

vita Christi in nobis manifestetur. Non ergo jam nostram illam vitam, sed Christi vitam vivimus, vitam innocentiae, vitam castimoniae, vitam simplicitatis omniumque virtutum. Cum Christo resurreximus, in ipso vivamus, in ipso ascendamus; ut serpens calcaneum nostrum quod vulneret, in terris reperire non possit.

CAPUT VIII.

Quomodo licet hic retineamur corpore, tamen animo fulgere possimus, atque adeo debeamus: ne cum praetereunte figura hujus mundi opera nostra nosque ipsi praetereamus: quod ne contingat, mandata Dei non praetereamus, sicut nec ullius disciplinae profectum; quemadmodum plures e sanctis veteribus fecisse compertum est.

45. Fugiamus hinc. Potes animo fugere, etsi retineris corpore. Potes et hic esse, et adesse ad Dominum, si illi adhæreat anima tua, si post ipsum cogitationibus tuis ambules, si fide, non specie vias ejus sequaris, si ad ipsum confugas. Est enim refugium et virtus, cui dicit David: « Ad te confugi, et non sum deceptus (Psal. LXXVI, 3). » Ergo quia Deus refugium, Deus autem in caelo et supra caelos: utique **436** hinc illo confugiendum est, ubi pax, ubi requies ab operibus, ubi epulemur Sabbatum magnum (46), sicut dixit Moyses: « Et erunt sabbata terrae vobis escæ (Levit. xxv, 5, 6). » Epulatorium enim et plenum jucunditatis et tranquillitatis est, requiescere in Christo, et ejus delectationem videre. Qui ergo confugimus ad Deum, ad mundum revertemur? Qui peccato mortui sumus, peccata repetemus? Qui renuntiavimus saeculo et usui ejus, iterum in luto ejus hærebimus?

46. Fugiamus hinc, quia tempus breve est. Audi quomodo fugias: « Et qui habent uxores, ita sint ac si non habeant; et qui flent, tanquam non flentes; et qui gaudent, tanquam non gaudentes; et qui emunt, tanquam non possidentes; et qui hoc mundo utuntur, tanquam non utantur. Praeterit enim figura hujus mundi (I Cor. vii, 29-31) » Non ergo cum praetereunte figura mundi opera nostra praetereant, ne etiam ipsi praetereamus, sed

cernimus, id est, de rebus saecularibus contendimus: partim quid adhuc saeculo decernimus, id est, saeculo militamus.

(36) Mss. Theod. et Valc., *Ubi epulemur Sabbatum ejus, scilicet Christi, et omnium virtutum: Sabbatum magnum, etc.* Vide Philonem lib. de Profugis.

(37) *Sapiens enim quando minuit, supple se, id est, quando minuitur, ex eodem Phil. lib. de Profugis: ὁ δὲ σοφὸς καὶ ἐκλείπων προστίθεται κατὰ Μωσῆν, ubi alluditur ad Gen. xxv, 8, καὶ ἐκλείπων....προσετέθη, etc.*

(38) Mss. non pauci nec inferioris notæ, *Sara ad perfectum venisse, etc.*

(39) Sic edit. vet. cum Gall. mss. nisi quod in quibusdam legitur, *quem concesserat ei, et promiserat.* Rom. edit. cum uno Vat. cod. *quæ conceperat, ut promiserat, etc.*

(40) Rom. edit. sola, *ante expectatum partum, ingenii celeritate fetum.* Aliæ, *ante expectatum ingenium, celeritate partus feta* Mss. vero, *ante*

A maneamus in veritate. Si maneamus in Christo, maneamus in veritate, et cum eo manebimus, et non praeteribimus, sed dicemus: « Benedictio Domini super vos, benediximus vobis in nomine Domini (Psal. cxxviii, 8). » Qui enim praetereunt, non possunt dicere, quia non dixerunt praetereuntes viam: « Benedictio Domini super vos, » quemadmodum dixit Propheta. Itaque si volumus non praeterire opera nostra, non praetereamus mandata Dei, non praetereamus requirendi Jesu Domini diligentiam, emerendi ejus gratiam. Non praeterivit eum illa mulier quæ usque in Pharisæi domum ingressa, in qua Christus recumbebat, in pedes ejus superfudit unguentum.

47. Non praetereamus disciplinae alicujus profectum, sicut etiam Joseph adolescentulus non praeterivit: quia fratres suos requirebat, et ad eum festinabat locum, in quo pascebant oves; et cum cognovisset quia in Dothaim sunt, perrexit eo. Significatur autem illo verbo Dothaim defectus idoneus, id est, vanarum opinionum defectus, non mediocris, sed perfectus et plenus, in quo profectus est animæ. Sapiens enim quando minuit (37), addit. Deficiunt enim saeculares opiniones, quæ mulieribus infirmis comparantur. Unde pulchre quo ostenderetur Sara ad profectum venisse (38), ut generaret risum et lætitiā: « Defecerunt, inquit, Saræ fieri muliebria (Gen. xviii, 14). » Bona ergo defectio cupiditatum, defectio vanitatis, quia veritatis adjectio est. Unde et sanctus David ait: « Defecit in salutare tuum anima mea (Psal. cxviii, 81). » Paritura etenim erat quæ concesserat, eoque et promiserat Deus (39); paritura lætitiā, et sobriam illam jucunditatis ebrietatem; paritura ante expectatum, ingenii celeritate **437** partus (40, facta sapientiae. Denique et de aliis Hebræis mulieribus habes, quia Hebrææ prius pariunt, quam veniant obstetrices (Exod. i, 19); eo quod animæ iustorum non expectent artes et disciplinas propter inventionum genera, nec requirant adjuncta generandi: sed sponte partus suos fundant, expectationemque præveniant.

expectatum. Pauci ante expectavit ingenii (unus ingenui) celeritate (nonnulli celebritate) partus (unus partu, aliqui partum) feta (alii fetum, alii facta). Hanc porro tantam diversitatem non aliunde profectam remur, quam ex eo quod non viderent ante expectatum, quo redditur illud Philoni, ὡς ἀν' ἀχρόνως, referri non ad ingenium, aut partum, sed ad tempus quod subintelligitur, ut in illo Virg. iv Georg.

Ante expectatum positus stat in ordine castris

Deinde quod minus adverterent, unde voces *partus*, et *facta* regerentur, substituerunt earum loco *partum* ac *feta*. Est autem ellipsis supplenda in hunc modum, *paritura..... partus qui sunt facta*, etc. Eodem recidit si legas *partum* et *fetum*. Quamvis non eamus inficias sensum aliquem, servata voce *feta*, elici posse: sed nostro, præterquam quod magis naturalis est, Philo etiam suffragatur lib. cit.

48. Nec minus impiger ad inveniendum, quam ad exsequendum Jacob, cui cum mater dixisset, ut inferret patri escas, definitionum genera (41) suppetisse cernimus (*Gen.* xxvii, 9). Nam et cito invenit, et inventorum suorum auctorem testificatus est Deum, in quo et diligentiae palma, et ingenii significatur ubertas. Prima ergo definitio in inventione : quod invenitur, quæritur : et quod quæritur, temporis est : quod temporis est, utique diligentiae est. Quod autem prævenit usum temporis, Deus infundit, Deus dat : quod Deus dat, naturæ, non diligentiae est. Ingenium igitur divini est muneris, quod autem divini muneris, hoc naturæ. Ingenium ergo naturæ est, inventio diligentiae : illud sine tempore, hoc indiget tempore. Ideoque illud in tempore præsto est, hoc in spatio temporis investigatur : illud supra nos, hoc vero ad nos refertur.

49. Quærenti igitur patri cibum verbi (non enim in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei : talem cibum quærebat Isaac, talem cibum esuriebat Petrus (*Act.* x, 14-22), quando vidit credituri gentilis populi mysteria) Esau præsto non habuit cibum spiritalis et velocioris ingenii. Dum iste venatur et quærit, et prædurum atque agrestem sermonem suggerere parat, prævenit Jacob celeri inventione, et miti, et prope domestica responsione suave verbum ministrans, quo cum mulceret ac delectaret. Unde miratus pater ait : « Quid est hoc, quod tam cito invenisti, fili mi? Respondit Jacob : Quod tradidit Dominus Deus tuus in manus meas (*Gen.* xxvii, 20). » Prima definitio in interrogatione est, secunda in responso. Plena igitur omnia reperiens pater quæ erant vel ingenii, vel diligentiae, definitionis consummatione conclusit, dicens : « Ecce odor filii mei tanquam odor agri pleni, quem benedixit Dominus (*Ibid.* 27). » Ager enim et naturale habet fertilitatis ingenium, et culturæ diligentiam temporalem, meritoque in eo est plenitudo, cui utrumque non deest. Simul cum addiderit : « Quem benedixit Dominus, » videtur naturæ gratiam prætulisse cultionis labori. Et confirmavit Esau dicens : « Juste vocatum est nomen illius Jacob. Supplantavit enim jam me bis, et primogenita mea accepit (*Ibid.* 36). »

50. Sed forte dicas : In quo moram fecit, qui ad venationem a patre missus est? Sed considera quia et pater pronuntiavit, quia paratum habere non posset, quod spiritaliter petebatur; et ideo quia deficiebat ingenio, vel diligentiae subsidium

(41) Ut locus hic, alioqui satis obscurus, intelligatur, advertendum hanc Ambrosii mentem esse, nimirum ut ostendat in Jacob omnem bonæ disciplinæ profectum reperiri, quod ita conficit : Quidquid ad bonam disciplinam necessarium est, duobus quasi limitibus, quas definitiones vocat et Philo ὄρους, continetur atque includitur, ingenio scilicet ac diligentia; ingenium quidem Dei munus est, diligentia vero nostro labori tribuitur : cum ergo hunc utrumque perfectæ disciplinæ

A ut adjungeret, exigebat. Celeritatis quoque admonet, qui ait : « Cape arcum et sagittam (*Ibid.* 3). » Accepit tamen et diligentiae fructum, qui agnovit superius **438** esse ingenii munus.

51. Nec immerito domesticos cibos detulit qui de domesticis seminibus sui sapientiae sibi acquisivit copulam. Bona autem diligentia cum sapientia, et inventio cum ingenio naturali. Denique habens in promptu sapientiae copulam sanctus Isaac, deambulabat in campo, imo abalienabatur. Et nos primo sapientiae copulemur, et sic exeamus in campum quærere et invenire cupientes. Multi enim sine sapientia male quærunt. Et ideo Cain quia non acceperat a Deo prudentiam, male quæsivit, male exivit in campum; Abel bene, qui perfectum sacrificii munus implevit. Bonum enim sapientiae sacrificium, bona est hostia fides et omnis virtus. Denique sapientia interfecit suas hostias, et miscuit in craterem vinum suum. Et ideo ut insipientibus gentilibus potum fidei daret, ad craterem suum convocavit eos, dicens : « Qui est insipiens, divertat ad me (*Prov.* ix, 4). » Et egentibus sensu dixit : « Venite et edite de meis panibus, et bibite vinum quod miscui vobis (*Ibid.* 5). » De hoc crateri Plato in suos libros transferendum putavit, ad cuius potum evocavit animas : sed eas explorare nescivit, qui potum non fidei, sed perfidiae ministrabat.

CAPUT IX.

Urget ut hinc fugiamus, sicut fugit Jacob de patria, et sicut cervi ad fontes; quos qui desiderat, super se animam suam exemplo Susannæ effundat oportet. Quomodo Paulus et Lot fugerint; ac nobis similiter fugiendum sit in supernam civitatem, quoad summus sacerdos moriatur : cum quo et vetus homo noster debet mori.

52. Fugiamus ergo hinc sicut fugit de patria sanctus Jacob. Sciebat enim veram patriam esse superiorem. Fugiamus sicut cervi ad fontes aquarum : quos sitiēbat David, sicut et anima nostra. Quis est ille fons? Audi dicentem : « Quoniam apud te est fons vitæ (*Psal.* xxv, 10). » Huic fonti dicat anima : « Quando veniam et parebo ante faciem tuam (*Psal.* xli, 3)? » Fons enim Deus est : sed qui hunc fontem desiderat, effundat super se animam suam; ut nihil passioni carnis (42) relinquat, sed ubique anima superfluat.

53. Pulchre eam effudit Susanna, ut evaporare in eam non possent incendia corporis, mortis formidines, vitæ cupiditates. Effusa super ipsam anima omne restinxit carnale desiderium, sæculare studium. Quæ etiam prodigiosorum senum et impu-
finem seu definitionem in filio Jacob deprehenderit sanctus Isaac, optime colligitur illum rebus ad bonam disciplinam necessariis instructum fuisse. Hoc porro caput fere totum ex lib. *de Profugis* desumptum est.

(42) Ita Rom. edit. ac unus cod. Vat. Alter vero cum duobus Gallic., *nihil possessionis carni*, quæ lectio minime displicet. Sed reliqui mss. et edit. ant., *nihil possessioni carnis*.

dentium presbyterorum potuit (43) flammam restinguere, nisi in his libinis profluvium redundasset. A quibus cum intenderetur calumnia, si assensus negaretur adulterio, ingemuit Susanna, et dixit: « Angustiae mihi adsunt undique. Si enim hoc fecero, morte aeterna peribo: sin autem, non effugiam manus vestras (Dan. xiii, 22). » Melius tamen iudicavit crimen fugere potius, quam periculum. **439** Ploravit itaque cum crimen ei obiceretur: ploravit eum sibi de pudica et casta adulteri iudicium vindicarent; non mortem deplorans, sed castitatis calumniam. Religionis injuriam ploravit, et effudit super se non corpus, sed animam. Effudisset enim corpus, si carnalibus acquievisset. Denique cum morte damnaretur, exclamavit, quasi iudex reorum, arbitra calumniantium; et innocentis conscientiae auctoritate divinam sibi in iudicium accersivit cognitionem, non timore mortis percita, sed arguentis censurae potestate praecelsa (44). Susanna ergo fugit saeculum et se Deo credidit, ad illam arcem civitatis aeternae fugiens, quae totum mundum complectitur, quoniam intra Deum sunt omnia (45).

54. Fugit et Paulus ut evaderet per fenestram in sporta demissus, spartum enim triplex rumpi non posse noverat: sed fugit, ut Evangelium Domini toto orbe praedicaret; et ideo in paradysum raptus est. Et nos fugiamus per fenestram audientes praeccepta Domini, et visu sobrio atque oculorum castitate servantes.

55. Fugiamus sicut Lot, Sodomitana crimina amplius, quam supplicia formidans. Magis enim pius certe scelerum fugit contagia, qui Sodomitis domum clausit: nec cohabitans noverat eos, quorum flagitia nesciebat, et opprobria adversabatur: nec fugiens respexit eos quorum conversationes non desiderabat. Fugit ergo sicut Lot, qui renuntiat vitiis, abdicat se incolarum moribus, qui post se non respicit, qui superiorem illam civitatem ingreditur introitu cogitationum suarum, nec recedit ex ea donec moriatur princeps sacerdotum, qui tulit peccatum mundi. Mortuus quidem semel est: sed moritur unicuique qui baptizatur in morte Christi; ut consepeliatur cum eo, et resurgamus cum eo, et in novitate vitae illius ambulemus.

(43) Quaedam edit. tum ex vet. tum ex recent., non potuit. Male. Est enim locutio conditionalis, ut indicant sequentia illa, nisi de hic, etc., idemque valet potuit, ac si legeretur, potuisset. Quae formula probatis auctoribus non est inusitata.

(44) Edit. quaedam Paris., censurae potestate percelsa.

(45) Ita edit. omnes cum paucis mss. At Colb. unus quoniam intra Deum omne aevum. Alter cum Torn.,... omnia fulgit; Valc. et Theod., fugiunt; Thuan., Prat., Big., Ebrulph., Alnet.,... omne

A 56. Bene fugis, si cor tuum non imitetur peccatorum consilia et cogitationes eorum. Bene fugis, si oculus tuus fugit calices et phialas; ne fiat libidinosus, dum moratur in vino. Bene fugis, si oculus tuus alienam declinet, ut lingua (46) tua veritatem custodiat. Bene fugis, si non respondeas imprudenti ad imprudentiam illius. Bene fugis, si auferas gressum pedum tuorum ex ore insipientium. Cito enim malis ducibus erratur: sed si vis bene fugere, longe fac vias tuas ab eorum sermonibus.

57. Mortuus est tibi Princeps sacerdotum, tibi crucifixus est, ut clavis ejus adhaereas. Te enim in illa carne et tua peccata suscepit: affixa sunt illi patibulo tuorum delictorum chirographa; ut jam mundo nihil debeas, cui semel renuntiasti. Et recte nihil debes, cui suppetit dicere: « Mihi enim mundus crucifixus est, et ego mundo (Galat. vi, 14); » ut jam mortem non timeas, si geras Christum, in quo potes dicere: « Ubi est, mors, victoria tua? Ubi est, mors, aculeus tuus (I Cor. xv, 55)? » Etenim cum vetus ille homo noster affixus est cruci, destructum est peccatum, obtusus aculeus, vacuata culpa; ut ulterius servire flagitiis desinamus. Abiit enim vetus homo. Nunc autem jam non vetus homo in nobis: sed nova est creatura, habens in se similitudinem Christi, cujus mortis similitudini consepulti imaginem vitae ejus assumpsimus, alas gratiae spiritalis accepimus.

C 58. Sic igitur volate, ut dicatur de vobis: « Qui sunt isti qui ut nubes volant, et sicut columbae cum pullis suis (Isa. lx, 8)? » Ut nebulae vestrae rorent justitiam, et columbae pariant simplicitatem. Sic navigate quasi transfretantes mundum, non pererrantes, quasi naves Tharsis: ut ad intelligibiles portus cursum dirigatis, et convehatis divitias maris. Sic festinare, ut dicatur de vobis: « Leves facti sunt super aquilas (Thren. iv, 19). » Ab ira enim ventura fugiendum videtis, quam declinare poterunt, qui per poenitentiam sibi spem locaverint evadendi, et reconciliationis futurae fidem hauserint, per Dominum nostrum Jesum Christum cui regnum est a saeculis, et nunc, et semper, et in omnia saecula saeculorum. Amen.

D confugit: Fisc. denique... omne habet cum fugit.

(46) Edit. omnes, si oculus tuus aliena declinet, ut lingua; Rom., et lingua. Mss. Gall. fere ad unum... alienam, etc. Utraque lectio suum sensum habere potest, ut moneamur oculo avertere sive ab alienis divitiis, sive ab aliena conjugate. Hanc siquidem Ambrosius haud raro simpliciter alienam dicit, scilicet Scripturae consuetudinem imitatus, ubi legis, Prov. v, 20, Μη πολὺς ἴσθι πρὸς ἀλλοτριαν. Ad quem locum frequenter ab S. praesule alluditur.